

ontgaan? Wellicht is de opzet van deze serie monografieën ook te smal (er is een onvermogen om zich in te leven in de joodse belevingswereld), om bevredigend te kunnen zijn. Schwartz verdient een betere biografie. Nogmaals, hoofdstuk V is het belangrijkste gedeelte van dit werkstuk.

J. van Gelderen

R.B. ter Haar Romeny en Joh. Tromp (red.), *Quisque Suis Viribus 1841-1991*. 150 jaar theologie in dertien portretten, Collegium Theologicum c.s. 'QUISQUE SUIS VIRIBUS', Leiden 1991. 291 blz. 14 ill. Paperback.

Ter gelegenheid van het dertigste lustrum van het Leidse theologendispuut *Quisque Suis Viribus* verscheen een bundel met biografische schetsen van dertien 'broeders' uit de eerste honderd jaar van het bestaan van *Quisque*, beschreven door dertien broeders van nu. Aan de portrettenreeks gaat een inleiding vooraf over de opkomst van studentendisputen en het ontstaan van *Quisque* in het bijzonder. Er werd naar gestreefd over de beschreven personen nieuw materiaal te vinden. Met name werd gespeurd naar wat de beschrevene in zijn studententijd deed en werd de vraag gesteld of daar al sporen te vinden zijn van een latere ontwikkeling. Hoewel deze opzet niet in alle gevallen gehanteerd werd, slaagden de meeste auteurs erin - veelal op grond van het *Quisque*-archief - een beeld te schetsen van de geportretteerde in zijn studententijd. Dit geeft het boek, wegens het vele nieuwe en onbekende materiaal, een levendig karakter. Dit geldt temeer waar het bekende theologen betreft; van hun studententijd wisten wij immers veelal weinig.

In het inleidende hoofdstuk gaat J.P. Heering eerst in op de achtergronden van de disputen, waarvan de grote bloei in de eerste helft van de negentiende eeuw plaatsvond. Als verklaring hiervoor wordt de onvrede van de studenten over de kwaliteit van academisch onderwijs genoemd. De studenten oefenden zich in welsprekendheid en in het disputeren. *Quisque* werd, wegens het gemis aan een godgeleerd dispuut, in 1841 opgericht. Uit de notulen krijgt men de indruk dat in de begintijd vrijwel uitsluitend examenstof behandeld werd. Het gezelschap was alleen toegankelijk voor theologie-studenten die tevens lid waren van het corps; het ledental mocht de twaalf niet overschrijden. De voornaamste werkzaamheden waren het verdedigen van stellingen en het opponeren daartegen, de beoefening van de exegese, kerkgeschiedenis en dogmatiek, het houden van preek schetsen, een redevoering gevolgd door discussie en improvisaties. De voertaal was in de eerste jaren naar alle waarschijnlijkheid het Latijn, dat echter